

DR MAREK ADAMCZEWSKI
(UNIWERSYTET ŁÓDZKI)

HERB WOJEWÓDZTWA ŁÓDZKIEGO CZYLI TRZY W JEDNYM BEZ ŁÓDKI

Historyczne ziemie środkowopolskie i ich heraldyka, a terytorium Województwa Łódzkiego.

Kreowanie herbów ziemskich szczebla powiatowego(np. herbów powiatów zgierskiego i łódzkiego wschodniego) i – co nas tu szczególnie interesuje – szczebla wojewódzkiego w regionie środkowopolskim – z uwagi na staropolskie podziały administracyjne oraz współczesny przebieg granic - należy do zadań niezmiernie skomplikowanych. Zasadniczy trzon współczesnego województwa łódzkiego tworzą historyczne ziemie łęczycka i sieradzka. Z tym wszakże zastrzeżeniem, że od staropolskiego powiatu łęczyckiego oderwane zostały tereny północno-zachodnie z między innymi: Kłodawą, Dąbiem, Grzegorzewem oraz Chodowem, a od staropolskiego powiatu sieradzkiego odłączone zostały obszary północne między innymi z: Turkiem, Dobrą, Przykoną, Malanowem i Kawęczynem. Od dawnego powiatu radomszczańskie oderwane zostały tereny leżące zasadniczo na lewym brzegu Warty – np. Kłomnice, obszar leżący na północ od Kruszyny oraz tereny leżące na południe od obecnej granicy województwa między innymi z Dąbrową Zieloną i Koniecpolem. Ze staropolskim województwem sieradzkim ściśle związana była ziemia wieluńska. Jej znacząca część (do Proсны) wchodzi w skład współczesnego województwa łódzkiego. Z obszaru dawnej ziemi wieluńskiej odłączone zostało terytorium z: Ostrzeszowem, Kępem i Grabowem nad Prosną i ziemie te współtworzą teraz województwo wielkopolskie.

„Ubytki” na pograniczu południowym, północnym i zachodnim zrównoważone zostały przyrostem terytorialnym na pograniczu południowo-wschodnim, wschodnim i północno-wschodnim. Na pograniczu południowo-wschodnim dołączone zostały tereny leżące na prawym brzegu Pilicy – czyli część obecnego powiatu radomszczańskiego, piotrkowskiego oraz cały powiat opoczyński. Tereny te niegdyś związane były z województwem sandomierskim. Natomiast część obszarów północnych i północno-wschodnich dzisiejszego województwa łódzkiego należało niegdyś do województwa rawskiego. I tak współczesny powiat kutnowski współtworzą ziemie staropolskich powiatów łęczyckiego i orłowskiego oraz gostyńskiego – czyli jednego z powiatów dawnego województwa rawskiego – (stolica powiatu – miasto Kutno – otoczona jest z trzech stron terenami dawnego województwa łęczyckiego). Dzisiejsze powiaty skierniewicki oraz rawski utworzone zostały przede wszystkim z obszarów dawnego województwa rawskiego. Współczesny powiat łowicki, tradycyjnie łączony z Mazowszem, posiada gminy – Bielawy i Zduny – historycznie związane z dawnym powiatem orłowskim, a więc ze staropolskim województwem łęczyckim. Niewielkie fragmenty ziem dawnego województwa rawskiego odnaleźć możemy na obszarach współczesnych powiatów zgierskiego (rejon Głowna), łódzkiego wschodniego (oczywiście chodzi tu o stan sprzed utworzenia powiatu brzezińskiego) (rejon Koluszek, Jeżowa, Rogowa i Dmosina) oraz tomaszowskiego (rejon Budziszewic, Żelechlinka, Czerniewic).

Reasumując oraz przechodząc do podsumowań heraldyczno-historycznych – obszar obecnego samorządowego Województwa Łódzkiego składa się ze staropolskich województw: łęczyckiego (herb: połulew czerwony w polu białym, połurzeź biały w polu czerwonym), sieradzkiego (herb: połulew czerwony w polu żółtym, połurzeź czarny w polu czerwonym) z częścią ziemi wieluńskiej (herb: baranek boży), z części dawnego województwa rawskiego (herb: czarny orzeł niekoronowany z literą „R” na piersi) oraz z części dawnego

województwa sandomierskiego (herb: w polu dwudzielnym w słup prawe pole ośmiodzielne w pasy srebrne i czerwone, lewe pole błękitne z dziewięcioma gwiazdami w układzie 3-3-3). Wszystkie wymienione ziemie posiadały swą tradycję heraldyczną i miały – co bardzo istotne dla naszych rozważań – herby o szczególnie złożonej budowie, utrudniającej dziś kreację prostego znaku.

W XIX w. przy okazji organizowania i reorganizowania jednostek administracyjnych leżących w zaborze rosyjskim kilkakrotnie podejmowane były próby utworzenia herbów ziemskich – wojewódzkich, a następnie gubernialnych. Ziemie dzisiejszego, samorządowego województwa łódzkiego w latach 1816-1844 wchodziły w skład dwóch województw (w 1837 r. województwa przemianowane zostały na gubernie przy zachowaniu ich kształtu terytorialnego): mazowieckiego i kaliskiego. Z 1826 r. pochodzi plansza z herbami województw Królestwa Polskiego (Kongresowego). Województwo mazowieckie symbolizował czteropolowy herb. W polu pierwszym czerwonym umieszczony został orzeł biały (herb Mazowsza), w polu drugim – dwudzielnym w słup złotym połulew czarny i połurzeł biały pod wspólną koroną (herb ziemi sieradzkiej), w polu trzecim dwudzielnym w słup połulew czerwony w srebrnym i połurzeł biały w czerwonym pod wspólną koroną (herb ziemi łęczyckiej), w polu czwartym czarny orzeł z literą „R” złotą w owalu czerwonym na piersi (herb województwa rawskiego). Równie złożony był herb województwa kaliskiego. Tworzyła go tarcza trójdzielna w klin. W polu pierwszym szachowanym srebrnym i czerwonym znajdowała się czarna bawola głowa w złotej koronie ze złotym kolcem w nozdrzach, w polu drugim czerwonym baranek biały z chorągiewką krwawiący do kielicha obok (herb ziemi wieluńskiej) oraz w polu trzecim dwudzielnym w słup połulew srebrny w złotym i połurzeł biały w czerwonym pod wspólną koroną (herb ziemi sieradzkiej).

W 1844 r. zmieniony został podział administracyjny ziem Królestwa Kongresowego. W miejsce 8 guberni utworzono 5. Ziemie dziś tworzące samorządowe województwo łódzkie wchodziły w skład guberni warszawskiej. Jej herb – zatwierdzony przez cara w 1849 r. – był prostą sumą wcześniejszych herbów guberni kaliskiej i mazowieckiej. Zatem tym razem stworzono znak wykorzystując aż 7 dawnych godła ziemskich. Herby guberni negatywnie zaopiniowała w 1868 r. Heroldia w Petersburgu. Sądzić należy, iż wątpliwości urzędników wzbudzić mogły zarówno błędy formalne (np. liczba godła w jednym herbie), jak i ich polski rodowód oraz patriotyczna treść. Jednakowoż o odrzuceniu zatwierdzonych w 1849 r. herbów guberni zdecydowały przede wszystkim względy formalne – w wyniku kolejnych zmian administracyjnych dotychczasowe gubernie przestały istnieć, a więc i ich herby utraciły swoje znaczenie.

W 1867 r. ponownie zreformowany został podział administracyjny Królestwa Kongresowego. Utworzono 10 guberni, a ziemie dzisiejszego województwa łódzkiego znalazły się w granicach czterech guberni – kaliskiej, radomskiej, piotrkowskiej i warszawskiej. W 1869 r. car zatwierdził projekty herbów wykonane w petersburskiej Heroldii pod kierunkiem B. Kione. Zostały one pozbawione symboli nawiązujących do przeszłości ziem polskich. Herb guberni piotrkowskiej tworzyły w polu srebrnym trzy tzw. wrzeciona (romby) czarne w pas, kaliskiej – w polu błękitnym baranek biały, a po jego bokach dwa kłosa złote, herb guberni radomskiej – w polu czerwonym snop złotego zboża pomiędzy dwoma srebrnymi młotami i wreszcie herb guberni warszawskiej – w polu błękitnym snop złotego zboża (pszenicy) przecięty w pas srebrną rzeką. Należy jednak stwierdzić, iż opisane wyżej godła guberni – schematyczne, nudne, standardowe i przede wszystkim pozbawione charakteru polskiej heraldyki ziemskiej – powstały, a następnie zatwierdzone zostały na żądanie polityków, a nie heraldyków. Ci bowiem początkowo zamierzali powiązać

symbolikę nowych guberni ze znakami wywodzącymi się jednak z tradycji Królestwa. I tak w przypadku herbu guberni piotrkowskiej trzy tzw. wrzeciona, na wstępnym etapie dochodzenia do herbu, rywalizowały z godłem nawiązującym w swej budowie do znaku Piotrkowa Trybunalskiego z końca XVIII i XIX w. B. Kione przedstawił bowiem wstępny projekt, w którym występowały: budowla wolnostojąca o trzech basztach, z których środkowa była najwyższa i orzeł dwugłowy rosyjski niekoronowany, umieszczony w otwartej bramie budowli miejskiej. Dla guberni warszawskiej zaś petersburska heroldia początkowo zaproponował, aby utworzyć godło wykorzystując historyczny herb Mazowsza i historyczny herb przedrozbiorowego województwa łęczyckiego lub – w innym projekcie – odmienioną syrenę warszawską.

Współczesne, samorządowe województwo łódzkie jest spadkobiercą jednostki administracyjnej z okresu dwudziestolecia międzywojennego. Również jego dzisiejszy kształt terytorialny nawiązuje do tego przedwojennego antenata. Województwo łódzkie powstało na mocy ustawy z sierpnia 1919 r. Utworzono je z obszarów guberni kaliskiej i piotrkowskiej choć zmniejszono to terytorium przez odłączenie powiatów: częstochowskiego, będzińskiego oraz rawskiego. Po długich wahaniach na stolicę wybrano Łódź, pomimo ostrych sprzeciwów płynących głównie z Kalisza i Piotrkowa Trybunalskiego, czyli z ośrodków niegdyś stołecznych. W tak zakreślonych granicach województwo przetrwało do kwietnia 1938 r. Wówczas wyłączono z niego powiaty: kaliski, kolski, koniński, słupecki oraz turecki, które znalazły się w województwie poznańskim. Do łódzkiego dołączono natomiast powiaty: kutnowski, łowicki, skierniewicki i rawski z województwa warszawskiego oraz powiaty: opoczyński i konecki z województwa kieleckiego.

W okresie międzywojennym, podobnie jak w XIX w., również podjęto próbę stworzenia herbów wojewódzkich. W 1928 r. po długich dyskusjach specjalna komisja do sprawy herbów województw, w skład której wchodziła

czołowi historycy i archiwiści polscy, działająca w porozumieniu z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, opracowała wstępne projekty herbów 16 województw RP. Co dla nas bardzo istotne we wszystkich projektach uwzględniono tradycję historyczną i heraldyczną ziem dawnej Rzeczypospolitej. Dla „międzywojennego” Województwa Łódzkiego powstał wówczas czteropolowy herb utworzony z historycznych godeł ziem: łęczyckiej, kaliskiej, wieluńskiej i sieradzkiej. Zatem twórca herbu naszego województwa dokładnie uwzględnił wkład historycznych ziem dawnej Rzeczypospolitej w kształt międzywojennego województwa łódzkiego z lat 1919-1938. Po korektach granicznych z kwietnia 1938 r. okazało się, że projekt herbu nie przekazywał już treści zgodnych z nową rzeczywistością. Wymagał daleko idącej zmiany – należało z pola drugiego usunąć herb historycznej ziemi kaliskiej, a w jego miejsce wprowadzić godło ziemi rawskiej i być może dołączyć jeszcze herb ziemi sandomierskiej.

Projekt herbu województwa łódzkiego

W kwietniu 2001 r. na prośbę Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi przedstawiłem samorządowym władzom województwa wstępny projekt herbu, którego symbolika nawiązywała do przeszłości historycznej i heraldycznej ziem współtworzących obecnie województwo łódzkie. Projekt zaprezentowany został podczas obrad Zarządu Województwa w dniu 23 kwietnia 2001 r. Wykorzystując język opisu herbów, czyli tzw. blazonowanie o projekcie możemy powiedzieć, że tworzy go późnogotycka (tzw. hiszpańska) tarcza herbowa trójdzielna w słup. W polu pierwszym złotym (żółtym) od głowicy (czyli w górnej części pola) umieszczony został połulew czerwony. W polu drugim czerwonym od głowicy (czyli w górnej części pola środkowego) zwrócone ku sobie znalazły się: połurzeł srebrny (biały) i połurzeł czarny, natomiast od podstawy (czyli w dolnej części pola środkowego) umieszczony

został orzeł czarny niekoronowany ze złotą (żółta) majuskułową literą „R” na piersi. W polu trzecim złotym (żółtym) od głowicy (czyli w górnej części pola) widoczny jest połulew czerwony. Na głowy hybryd heraldycznych nałożone zostały srebrne (białe) korony.

Przesłanie ideowe herbu było jednoznaczne. Językiem symboli i godeł heraldycznych projekt ukazywał złożoną strukturę współczesnego województwa łódzkiego. Wskazywał, po przez rozmieszczenie godeł herbowych w przestrzeniach bardziej i mniej zaszczytnych, na duży udział dawnych ziem: łęczyckiej i sieradzkiej oraz na nieco mniejszy wkład dawnej ziemi rawskiej w kształt terytorialny dzisiejszego województwa łódzkiego. Układ barwnych pasów pozostawał w pewnym związku z dawną heraldyką ziemską (łęczycką, sieradzką, rawską oraz sandomierską), ale przede wszystkim nawiązywał do kolorystyki herbu i barw miasta Łodzi, stolicy województwa.

Projekt herbu w sposób harmonijny pogodził – jak się wydawało – sprzeczne oczekiwania. Nawiązywał do pomysłów międzywojennych (i rozbiorowych) – chodzi tu o wykorzystanie dużej liczby herbów ziemskich – a jednocześnie nie przekształcił się wielopolowy herb złożony. Układ barwnych słupów, występujących w herbie, w wyniku bowiem z podziałów tarcz staropolskich herbów ziemskich, a nie został stworzony sztucznie na potrzeby nowej kreacji heraldycznej. Komisja Heraldyczna – wroga hermom wielopolowym – zazwyczaj akceptuje podział pola tarczy tylko przypadku, gdy taka konstrukcja znajduje uzasadnienie w zwyczaju heraldycznym danej ziemi. W przypadku dawnych ziem współtworzących współczesne województwo łódzkie (łęczycka i sieradzka) podziały pola tarczy stosowane były od średniowiecza.

Prezentacja wstępnego projektu otworzyła nową płaszczyznę dyskusji, w której racje historyków zostały skonfrontowane z odczuciami estetycznymi i emocjonalnymi samorządowców. Uwagi i wątpliwości, jakie zostały

sformułowane, dotyczyły – co oczywiste – czarnego orła rawskiego. Sprzeciw wobec czarnego orła w herbach współczesnych jednostek samorządowych traktować należy jako zjawisko wspólne dla większości samorządów w Polsce. W toku dyskusji zaproponowano, aby czarny orzeł zmienił barwę na białą (srebrną).

W przypadku współczesnego województwa łódzkiego można sformułować argumentację, zezwalającą na wprowadzenie tej oddolnej korekty, choć należy mieć świadomość, iż zostanie ona wniesiona na kruchych podstawach. W tym przypadku należy uwzględnić dwie przesłanki. Przesłanka historyczna sprowadza się do obserwacji, iż ziemia rawska, zanim została włączona w skład Królestwa i w XVI w. doczekała się własnego, choć schematycznego herbu, była częścią Mazowsza, a książęta władający nią np. Siemowit V i Władysław I posługiwali się orłem białym (srebrnym) w polu czerwonym. Druga przesłanka, być może ważniejsza od racji historycznych, wynika ze stanu współczesnej świadomości historycznej i heraldycznej elit samorządowych województwa. Powszechnie przyjmuje się, iż uniwersalnym symbolem ziemi piotrkowskiej – obejmującej w uproszczeniu obszar województwa piotrkowskiego sprzed reformy 1999 r., a więc z obszarem leżącym na prawym brzegu Pilicy z m. in. Opoczmem, a na północy sięgającym po Rawę Mazowiecką i Brzeziny – był orzeł biały (srebrny). W latach 1975 (1976) – 1999 bardzo często herb miasta wojewódzkiego traktowany był jako nieformalny znak ziemski. Białego orła w herbie współczesnego województwa łódzkiego paradoksalnie bronić mogą przesłanki historyczne, a chodzi tu o ikonografię pieczęci Komisji Porządkowej Cywilno-Wojskowej Województwa Sieradzkiego Powiatów Piotrkowskiego i Radomskiego, używanej pod koniec istnienia Rzeczypospolitej. Tworzy ją herb województwa sieradzkiego, czyli półorzeł i półulew oraz owalna tarcza herbowa ułożona na piersi hybrydy, w której umieszczony został koronowany Orzeł Biały, pochodzący z herbu

Piotrkowa Trybunalskiego. Można zatem przyjąć, iż orzeł, godło stolicy powiatu piotrkowskiego symbolizowało obszar powiatu piotrkowskiego oraz powiatu radomszczańskiego.

Wprowadzenie orła białego (srebrnego) w miejsce czarnego rawskiego, co przewidywał wstępny projekt herbu wojewódzkiego, traktować należy jako kompromis racji historycznych (budowa herbu z wykorzystaniem historycznych godeł) i odczuć mieszkańców znacznej części województwa, a reprezentowanych silnie w sejmiku wojewódzkim. Oczywiście poza rozważaniami merytorycznymi pozostaje niczym nie uzasadniona nieufność działaczy samorządowych wobec czarnego orła rawskiego.

Po uwzględnieniu powyższych uwag opis herbu otrzyma następującą postać. Herb województwa tworzy późnogotycka (hiszpańska) tarcza herbowa trójdzielna w słup. W polu pierwszym złotym (żółtym) od głowicy (czyli w górnej części pola) umieszczony został połulew czerwony. W polu drugim czerwonym od głowicy (czyli w górnej części pola środkowego) zwrócone ku sobie znalazły się: połurzeł srebrny (biały) i połurzeł czarny, natomiast od podstawy (czyli w dolnej części pola środkowego) umieszczony został orzeł biały niekoronowany. W polu trzecim złotym (żółtym) od głowicy (czyli w górnej części pola) widoczny jest połulew czerwony. Na głowy hybryd heraldycznych nałożone zostały złote (żółte) korony.

Korekcie poddać należy interpretację treści symbolicznej godła. Biały (srebrny) orzeł symbolizować będzie równocześnie ziemię piotrkowską w granicach dawnego województwa piotrkowskiego z lat 1976-1999, jak i Mazowsze, w skład którego wchodziła niegdyś ziemia rawska.

Końcowy projekt herbu, oczywiście na omawianym w tym miejscu etapie prac, powstał w czerwcu 2001 r. w pracowni „Kontra”, a wykonawcą był Wojciech Jonczyk. Przy projektowaniu znaku z piszącym te słowa oraz z W. Jonczykiem współpracował Stanisław B. Grabarek-Gołowina.

Samorządowe władze województwa łódzkiego przesłały projekt herbu do Komisji Heraldycznej w dniu 16 lipca 2001 r. Po upływie okresu przewidzianego prawem, a przysługującego Komisji na sformułowanie opinii, Departament Polityki Regionalnej Urzędu Marszałkowskiego w Łodzi wielokrotnie usiłował uzyskać informacje na temat biegu sprawy, ale faktycznie zabiegi te w niczym nie przyspieszyły procesu. Do Urzędu Marszałkowskiego pismo Ministra Spraw Wewnętrznych Krzysztofa Janika wraz z opinią Komisji Heraldycznej wpłynęło dopiero 7 stycznia 2002 r.

Opinia Komisji Heraldycznej o przedstawionym projekcie herbu województwa łódzkiego była (niestety) negatywna, chociaż pozytywnie zaopiniowana została konstrukcja herbu. Jednakowoż krytycznie Komisja odniosła się do białego orła mazowieckiego, względnie „piotrkowskiego” i postulowała, aby – tak jak przewidywał projekt wstępny – podstawę tarczy wypełniał czarny orzeł rawski z literą R na piersi. Drobnie uwagi dotyczyły graficznej strony projektu, zwrócono uwagę na: „papuzie” dzioby, zgeometryzowane skrzydła, haczykowate ogony orłów, „kocie” łapy lwów oraz na nienaturalny układ ogona w wyobrażeniu połówów. Wymienione zastrzeżenia (przynajmniej w części) uznane zostały przez Autora projektu za zasadne i w związku z tym niezwłocznie wraz z grafiką przystąpiono do usuwania „usterek” wykrytych w projekcie.

W opinii Komisji Heraldycznej znalazły się także wnioski, z którymi Autor projektu nie mógł się zgodzić i ze zdziwieniem odnotował, iż sformułowane zostały one przez ekspertów Komisji. Komisja np. proponowała zastąpić żółte (złote) barwy pobocznic na białe (srebrne), utrzymując, iż byłby to zwykłym zabieg kosmetyczny, który jednak poprawi czytelność złotych koron na głowach hybryd. Urzeczywistnienie tej propozycji prowadzi jednak do zmiany przesłania symbolicznego herbu, do oderwania znaku województwa od symboliki Łodzi – stolicy województwa. Nie do przyjęcia jest także propozycja

wprowadzenia w miejsce orła (białego lub czarnego) Baranka Bożego – godła dawnej ziemi wieluńskiej. Rozumiem, że ta propozycja pojawiła się jako swoista „deska ratunkowa”, gdyby radni Sejmiku Wojewódzkiego stanowczo i negatywnie odnieśli się do czarnego orła rawskiego. Wówczas Baranek Boży mógłby pogodzić niechęć do czarnego orła z poprawnością historyczno-heraldyczną. Jednakowoż nie można zaakceptować tej propozycji. Sprzeciw wynika z dwóch powodów – po pierwsze do herbu wprowadzone zostałyby godło niszczące symetrię pierwotnego projektu, a po drugie otwierałoby dyskusję nad kryterium doboru godeł. W przypadku projektu zgłoszonego Komisji kryterium to jest oczywiste – jest nim wielkość „wprowadzonego” terytorium. Dawna ziemia wieluńska współuczestniczy w tworzeniu obecnego województwa łódzkiego w porównywalnym stopniu, co ziemie wywodzące się z dawnego województwa sandomierskiego i te dwa wymienione obszary tj. „wieluński” i „sandomierski” znacząco ustępują terytorium rawskiemu.

W dniu 29 stycznia 2002 r. podczas obrad Sejmiku Województwa Łódzkiego zaprezentowany został radnym projekt herbu, wyłożone zostały zasady, które doprowadziły jego powstania oraz przedstawione zostały przesłanie symboliczne, którego jest on nośnikiem. Pierwsza, publiczna prezentacja projektu herbu województwa łódzkiego wzbudziła zrozumiałe zainteresowanie środków masowego przekazu, zarówno prasy, radia jak również telewizji.

W projekcie herbu, zaprezentowanym podczas sesji Sejmiku w znacznym stopniu uwzględniono już sugestie zawarte w opinii Komisji Heraldycznej. Orzeł rawski ponownie zajął miejsce w podstawie tarczy herbowej, barwy metaliczne zastąpione zostały odpowiedni żółtym i białym. Zwierzęta heraldyczne otrzymały bardziej bojowy, groźny wygląd (lwom zmieniono pozycję oraz zaakcentowano drapieżny układ ich łap, inaczej wykreślone zostały też dzioby orłów). Autor projektu nie zgodził się natomiast na ingerencje w układ skrzydeł orłów oraz łap lwów. Ostre i proste linie wyznaczające krawędzie zwierząt

heraldycznych, w tym również układ skrzydeł, mają wskazywać na dwudziestowieczny rodowód godła i nie chodzi tu tylko o warstwę stylizacji znaku (np. szesnastowieczny orzeł województwa małopolskiego otrzymał stylizację współczesną, dwudziestowieczną), ale także inspirację.

W dniu 18 lutego 2002 r. poprawiony projekt herbu wojewódzkiego przesłany został do MSWiA w celu zaopiniowania go przez Komisję Heraldyczną. W dniu 5 kwietnia 2002 r. Komisja Heraldyczna pozytywnie zaopiniowała projekt herbu województwa łódzkiego, choć i tym razem postulowała, aby grafik dokonał drobnych korekt rysunku. Komisja zaproponowała więc aby skrócić górną łapę lwa, żółte szpony i żółtą literę „R” zabarwić na kolor imitujący złoto oraz „pierzaste” łapy orła i połuorłów wykreślić linią prostą, zbliżoną do rysunku skrzydeł. W oparciu o uchwałę Komisji Heraldycznej w dniu 30 kwietnia 2002 r. podsekretarz stanu w MSWiA z upoważnienia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Krzysztofa Janika podpisał pozytywną opinię w sprawie herbu naszego województwa. Do Łodzi wieści o pomyślnie zakończonym procesie opiniowania herbu dotarły znacznie wcześniej aniżeli sam dokument z MSWiA. Po raz pierwszy informacje o pozytywnej opinii Komisji Heraldycznej w sprawie herbu województwa ukazały się w prasie łódzkiej w dniu 2 maja 2002 r.

W połowie maja 2002 r. komplet symboli samorządowego województwa łódzkiego, w których uwzględnione zostały sugestie „polskiej heroldii”, był już gotowy. Na XLIV sesji Sejmiku Województwa Łódzkiego w dniu 25 czerwca 2002 r. radni jednomyślnie podjęli uchwałę o ustanowieniu herbu i pochodnych herbu (flaga urzędowa, flaga, pieczęć oraz laska przewodniczącego sejmiku województwa i łańcuchy marszałka województwa i przewodniczącego sejmiku województwa). W dniu 8 października 2002 r. insygnia województwa łódzkiego po raz pierwszy zademonstrowane zostały publicznie.